

nya azonos volna a leírás tárgyával. Brantnál ilyesminek nyoma sincs. Nála nemcsak a távoli földrészek felfedezése számít bolondságnak, hanem saját bensőnk felkutatása is. Illetve ilyesmi el sem képzelhető a bolondrevüben; ott csak fecsegés van és kotnyelesség, továbbá titkaink oktalán kibeszélése, főleg nők előtt. Ha azonban összevetjük e kipreparált jellemvonásokat az antik mintával (mondjuk, Theophrasztosz jellemrajzaival), azonnal észrevehetjük a régi görög tudós munkájának idő- és világnélküliségét, szemben az a világgal, amely Brant művében felsajlik, és amelyet magával ragadni készül az idő áradata. A teológiai értelmezés alól emancipálódó világ és az ily módon fel-

szabaduló szellemi energiák (mindenekelőtt a kétely és a kétségbeesés energiája) nélkül viszont elképzelhetetlen volna az ellentmondásokat egyesíteni tudó, önmagára reflektáló, oknyomozó, összetett személyiség.

A fordító tapasztalatairól és mentségeiről később essék szó, talán a teljes mű megjelenése után. A BOLONDOK HAJÓJÁ-t a Borda Antikvárium jelenteti meg tíz részletben, kétnyelvű kiadványként, Orosz István rézkarcaival. A kis példányszámú bibliofil kiadást a tervek szerint egy könnyebben hozzáférhető változat is követi majd.

Márton László

Sebastian Brant

A BOLONDOK HAJÓJA

Részlet

Márton László fordítása

Első tized,
amelyben az előjáró beszéd
és tizenegy főbenjáró bolondság
verses leírása
foglaltatik

**Előjáró beszéd
A Bolondok Hajójához,**

melyet kinek-kinek hasznára és üdvös intelmezésére, valamint a bölcsesség, a józan ész és a jó erkölcs követése végett, úgymint bármely rang- és nembeli személyek bolondságát, vakságát, tévelygését, ostobaságát elvetendő és dorgálandó: kiváltképpen való szorgalommal, komolysággal és munkával szedegetett össze Baselban

Sebastianus Brant,
mindkét jognak doktora

Szent Írással telt a világ,
S azzal, mi lelki üdvbe vág,
Biblia, Szent Atyák tana,
S más efféle könyvek sora:
5 Az embert bámulatba ejti,
Hogy tőlük nem javul meg senki.
Az Írást megvetve negéddel,
A világ sötét éjben éldel,
S megátalkodik bünt terelve.
10 Minden utca bolonddal telve:
Bár bolondság kell csak nekik,
„Bolond” nevet föl nem veszik.
Ezért eltöprengtem e helyen,
Bolond-Hajót fel hogy szereljem:
15 Naszád kell, dereglye, sajka, gálya,
Bárka, vitorlás és uszálya.
Hoz bolondot szán és szekér,
Hogy egy hajóra föl se fér,
S hintó, furmány, taliga, kordé.
20 S minden bolondot jármű hord-é?
Mint a méhek, rajba verődnek,
Úszva a Hajóhoz vergődnek,
Akar lenni mindegyik első.
Sok bolond a Hajóra feljő,
25 Kiknek itt leíratik tükre.
Ki nem szoktatható betűkre,
Vagy épp az írást megveti,
Az képüket szemlélheti.
Láthatja önnönmagát benne,
30 Hogy ki ő s hibája mi lenne.
Bolond-Tükörnek azért mondom:
Tükröződjék minden bolondon.
Mindenkinek, ha néz oda,
Mindjárt megmondja, micsoda.
35 Ki jól tükröz, az megtanolja,
Hogy magát bölcsnek föl ne tolja,
Hogy amiye nincs, legyen végül,
Mert nincs ember fogyatéknélkül,
És nincs, ki joggal olyat mond,
40 Hogy ő bölcs, nem pedig bolond.
Mert ki bolondságát belátja,
Az már a bölcsesség barátja,
Ám kiben csak hivalg az elme,
Fatuus címet érdemelne:

- 45 Rokonom ő, s rosszul teszi,
Ha e könyvet meg nem veszi.
Sok bolond üli a Hajót:
Ki-ki lel kedvére valót,
Láthatja önnön tébolyát,
- 50 Meg a sok örültség okát,
S hogy mily öröm a bölcsesség,
S hogy jut bolondnak baj elég.
Itt a világ egész folyása.
E könyvnek legyen jó fogyása:
- 55 Bármi, ha tréfás, ha komoly,
Van hozzá bolond egy gomoly.
Talál a bölcs, ha jól kutatja:
Egy bolond száz öccsét mutatja.
Van szegény s gazdag elmebomlott,
- 60 Slim-slem: ki-ki talál hasonlót.
Ha sipkát szabok, nem nagy ára,
Sok ember mégsem veszi magára.
Ha néven nevezni merem,
Azt mondja, félreismerem.
- 65 De a bölcsességgel teli,
Reménylem, tetszését leli.
Jelentse ki tapasztalatban:
Igazam sokat nyom a latban.
Mióta éltet e remény,
- 70 Vagyok bolondokkal kemény.
Jusson fülükbe az igazság,
Úgy is, ha nem szívesen hallják.
Terentius azt mondja, hogy:
Ki igazat szól, majd lerogy,
- 75 És ki szipákol, annak végre
Elered majd az orra vére,
S ha düh pohara felborul,
Az epehólyag háborul.
Ezért mellbe sohasem lökött,
- 80 Ha mit mondtak hátam mögött,
Szidván jó tanításomat.
Oly bolondból több is akad,
Kiknek bölcsesség nem tetődik:
Fajtájuk e kis könyvbe gyűlik.
- 85 De kérek mindenkit: nagy részt
A jó hírt nézze és az észet,
Ne gyöngölközzem.
Nagy munka nélkül nem lehet
Ily sok bolondot összehoznom.

- 90 Sok éjen kellett fáradoznom,
Míg kikre gondoltam, aludtak,
Vagy tán kártyáztak, ettek-ittak,
S közben nem sokat gondoltak rám.
Egyiket röpítette nagy szán
- 95 A hóban, hol félig megfagy tán,
Más borjúlábon félrelépett,
Harmadik számlált veszteséget,
Melyet napközben szedett össze,
S nyereséggé miképp növesse
- 100 Másnap: ezen gondolkodik,
Lódít, locsog, fondorkodik.
Soká töprengve mindezen:
Módjuk, mázuk, művük milyen,
Nem csoda, hogy gyakran viraszték,
- 105 S olyankor is verset ereszték,
Mikor senki sem hitte ezt még.
E Tükörbe pillantsanak
Minden asszonyok, férfiak.
Egyiket, másikat is mondok.
- 110 Nemcsak a férfiak bolondok,
Bolond nő is van nyakra-főre.
Fátyolra, kontyra, főkötőre
Szép nagy bolondsipkát biggyesztek.
Holmi leányzók úgy megvesztek,
- 115 Némelyik olyasmit visel,
Mit egy férfi is szégyenel:
Hegyes cipő, hasított pruszlik,
Melyből a tejcsarnok kicsúszik.
Hajukba fonnak szalagot,
- 120 Kötnek abból szarv-alakot,
Mínthogyha nagy bikák volnának.
Úgy is lépkednek, mint vadállat.
Hanem a tisztességes asszony
Rágalomban meg ne marasszon:
- 125 Nők közül szólok csak a rosszról,
Annak sohsem elég az ostor.
Ezekből itt egy jó nagy rész
Bolond-Hajóra szállni kész.
Ezért ki-ki magát keresse,
- 130 Ne legyen leíratlan egy se.
Ha mégis, hadd mondja a lurkó:
Nem jár neki sipka, se furkó.
Ki azt hiszi, nem róla szól ez,
Annak bölcsekhez menni jó lesz,
- 135 S még jobb, ha addig nem mozog,
Míg Frankfurtból sipkát nem hozok.

Bolond-táncban első vagyok,
Mert könyv köröttem volna sok,
Mit nem értek s nem olvasok.

A haszontalan könyvekről

- Hogy itt ülök hajónknak orrán,
Az különös fényt vet bizony rám:
Ok nélkül soha sincs ilyesmi,
Könyvtáram miatt kell így esni.
- 5 Könyvből van egy rakásnyi kincsem,
Melyből nem értek betűnyt sem,
De azért én úgy megbecsülöm:
Rajta még a legyet se tűröm.
Ha szóba jön a tudomány,
- 10 Mondom: Otthon van egynehány!
Én mindig csak annak örültem,
Hogy ott áll a sok könyv körültem.
Ptolemaeusnak jó sora:
Könyvben híja nem volt soha.
- 15 Az volt neki a drága kincs,
Kár, hogy értelme semmi sincs,
S így nem tanult belőle könnyen.
Van nekem sok efféle könyvem,
De nem szoktam őket olvasni.
- 20 Minek rövid elmémre masni?
A tudás terhe összeroppant.
Ki sokat tanult, mind meghibbant.
Én úgyis olyan nagy úr lettem:
Van, ki pénzért tanul helyettem.
- 25 Bár értelmem szintiszta proosztó,
Ha tudósok között folyik szó,
„Igen” helyett mondom, hogy: íta!
A Német Rend helyzetemen javíta,
Mert fejembe nem sok latin ment.
- 30 Tudom, hogy vinum bort jelent,
Cuculus: kakukk, stultus: hülye,
Én pedig: doctor domine.
Füleimen sipka. Az ok:
Mint molnár barmáé, nagyok.

Ki tanácsban forgat hamis szót,
S egy szájából fúj fagyosat, izzót,
Az másnak lök kondérba disznót.

A jó tanácsosokról

- Sok van, kik vágnak arra csak,
 Hogy a tanácsba jussanak,
 Pedig nem tudják a jogot,
 S elvétik a lépcsőfokot.
- 5 A jó Khusáj fején halál van,
 Akitőfel ül a tanácsban.
 Ki ítél: hogy ne legyen beste,
 Mindig csak a törvényt kövesse,
 Máskülönben ő lesz a fütykös,
- 10 Mellyel a disznót hajtják üsthöz.
 Hatalmad, hidd meg, semmiség.
 A sejtelem, az nem elég,
 Attól megrövidül a jog.
 Legyen átgondolt a dolog!
- 15 Amit nem tudsz, azt tudakold meg,
 S ahol rövid a jog, ne toldd meg,
 Mert Isten bűnhődni tanít.
 Hogy tréfálok, csak azt ne hidd.
 Ha-ki tudná, mi lesz belőle,
- 20 Oly sebbel-lobbal nem ítélne,
 Mert mindenki fog kapni oly bért,
 Mily mértékkel korábban ő mért.
 Mint te ítélsz, mint én ítéllek,
 Úgy ítéltetik mindkét lélek.
- 25 Halála után sok leroskad
 Oly ítélettől, melyet most ad.
 Ki ítéletével gyötör,
 Magának örök kínra tör.
 Ha ítélete túl kemény,
- 30 Majd magának sem lesz remény.
 Kiben emitt nem él a jog,
 Majd odaát lakolni fog.
 Az Úr ellen tanács, tekintet
 S bölcsesség: Ó elrontja mindet.

Ki múltó javaknak örül,
 És őket táncolja körül,
 Bolondságot hagy örökül.

A kapzsiságról

Bolond, ki csak pénznek örül,
 S kaparkodik békétlenül,
 Nem tudva, kinek gyűjtöget,
 Ha útja föld alá vezet.

- 5 Még bolondabb, ki pazarolja
S tékozlón két kezével szórja,
Mik Istentől kapott javak,
Melyeknek ő sáfára csak.
Róluk Isten könyvet vezet:
- 10 Érnek egy lábat vagy kezet.
Bolond, ki sok örökséget hagy,
Lelkének nyomora pedig nagy;
Az evilágon töltözik,
S nem gondol rá: majd költözik.
- 15 Te bolond, hályogos szemű:
Ótvartól félsz, s rajtad a rüh!
Ki javakat nyer bűnök által,
Majd a pokolban égve kárt vall.
Az öröklő nem segít egy sem,
- 20 Nem adnak érted egy követ sem.
Akkor sem vált ki pereputtyod,
Ha mégoly mély pokoli bugyrod.
Adj, míg élsz, s áldd az Úr nevét:
Ha meghalsz, semmi sem tiéd.
- 25 Soha nem kívánta egy bölcs se,
Hogy magát gazdagsággal töltse,
Hanem azt, hogy legyen tudás.
Többet ér a bölcs, mint a dús.
Lám, Crassus oly aranyat kortyolt,
- 30 Mely iránt benne égő szomj volt.
Vízbe veté pénzét Kratész,
Így naggyá tette őt az ész.
Ki a múltót gyűjtögeti,
Lelkét ganajba temeti.

Ki terjeszt sok új divatot,
Az szégyent hozni hivatott,
És a bolonddal vigadott.

Az új divatokról

- Mi gyalázat volt nem is rég,
Az mostanában semmiség.
Rég a szakáll volt becsület,
Most a férfiarc, mint ülep,
- 5 S mázolja rá majomviasz.
Férfiak nyaka mind csupasz:
Van lánc és vastag gyűrű benne,
Míntha mind Szent Lénárdhoz menne.
Fürtjükben kén és gyanta pislog,

- 10 Egy kis tojásfehérje is lóg,
Hogy göndörítse a kosár.
Ez ablakba szellőzni jár,
Az tűznél szőkül vagy napon,
S tetvei nyüzsögnek nagyon.
- 15 Csupa oszlást hoz az idő.
Minden ruha csupa redő.
Köpeny, kabát, ing, mellkendő,
Csizma, papucs, nadrág, cipő,
Szőrmesapka és prémszegély:
- 20 Zsidó szokás az ily szeszély.
Új váltja fel a régi módit.
Lelkünkön, lám, ily könnyen hódít
Mindenfajta szégyen-nyalázat.
Ahány táj, annyi új ruházat.
- 25 Förtelmes hasított zeke,
Hogy látszik a has közepe!
Német Nemzet, szégyelld magad!
Mit a Természet eltagad,
Most le van csupasztva nálunk.
- 30 Ezért van, hogy ily rosszul állunk,
S rosszabb is jön, jelei vannak.
Ki botránkozást kelt, jaj annak,
És annak is jaj, aki túri!
Nem várt jutalma majd legyűri.

Bár sírgödröm csak egy lépés,
És seggemben döngnyúzókés,
Bolondságom mégsem kevés.

A vén bolondokról

- Bolondságtól fel nem növök:
Vén vagyok, s fejem, mint a tök.
Vagyok százéves rossz kölyök,
Sipkám ifjak előtt csőrög.
- 5 Fattyaimat én vezetem,
S olyan a végrendeletem,
Hogy megbánom holtom után azt.
Rossz példát mutatok: utánozd!
Teszem, mit ifjúként tanultam,
- 10 S azt kívánom, tiszteld gaz múltam.
Azzal mindig henegegni mertem,
Hogy sok országban szart kevertem,
És minden lében kanál voltam.
A gázságot nem hanyagoltam,

- 15 Csak az kár, hogy vagyok sokéves,
Többet bűnözni már nem képes.
De miben helyem meg nem állom,
Arra Heinz fiamat ajánlom.
Majd ő teszi, mit én mulasztok:
- 20 Az én hasonmásom, szakasztott.
Már most is épp eléggé dőre:
Jó nagy fajankó lesz belőle.
Mondjátok csak, hogy fiam ő,
S lesz nevének megfelelő:
- 25 Semmi rosszból ki nem marad,
Ő is Bolond-Hajón halad.
Ez vigasztal majd, ha meghaltam:
Hogy nem vagyok pótolhatatlan.
Így gondolkodik most a vén,
- 30 Hogy: bölcs miért is legyek én?
Ím Zsuzsanna s a két vén bíró:
Lásd, hogy jár a vénségben bízó.
Már kisdedként hamisságot szopott:
Hogy tenne igazat, ki mást szokott?

Jegyzetek

Előljáró beszéd

25. sor: *leiratik tükre*: a „tükör” antik eredetű középkori moralizáló szabálygyűjtemény.

41. sor: *ki bolondságát belátja*: Brant sokszor ismételt életszabálya szerint a legfőbb bolondság, egyben a legsúlyosabb vétek, ha valaki nem hajlandó tudomást venni önmaga bolondságáról.

44. sor: *Fatuus*: bolond (lat.).

60. sor: *Slim-slem*: a latin *similis similem* (hasonló hasonlót) eltorzított alakja.

73. sor: *Terentius*: római vígjátékíró (Kr. e. II. század), Brant az ANDRIA című komédiára utal.

76. sor: *orra vére*: l. PÉLDABESZÉDEK 30.33.

96. sor: *félrelépett*: az eredetiben „*Eyn teyl uff kalbß fußs gingen*”, vagyis borjúlábon mentek. Ez zabolátlanságot, kicsapongást, esetleg bordélyházi kiruccanást jelentett.

112. sor: *Fátyolra, kontyra*: fátylat az apácák, kontyot a férjes asszonyok viseltek.

132. sor: *furkó*: a csörgősipka mellett a bolond másik jellegzetes attribútuma.

136. sor: *Frankfurtból*: a frankfurti vásárról van szó, ahová a nyomdászok és a könyvárusok már Brant idejében is rendszeresen eljártak.

A haszontalan könyvekről

8. sor: *a legyet se tűröm*: a könyvlepton mászkáló, a szöveget összemaszatoló légy kedvelt középkor végi, kora újkori toposz.

13. sor: *Ptolemaeus*: egyiptomi uralkodó (Kr. e. III. század), az alexandriai könyvtár alapítója.

22. sor: *meghibbant*: az eredetiben „*Wer vil studiert, würt ein fantast*”. A „fantázia” szónak és származékainak a régi nyelvhasználatban pejoratív jelentése volt.

28. sor: *A Német Rend*: a keresztes háborúk idején alapították, később a Baltikum keleti részén térítette meg, illetve igázta le a pogány pruszokat. Hatalma Brant idejében látványosan hanyatlott. A gúnyos célzás másik jelentése: olyan (bizonyára lovagias) férfiak társasága, akik csak németül tudnak.

31. sor: *kakukk*: az eredetiben „*gouch*”. A bo-

lond (más szerzőknél a megcsalt férj) egyik jelképe. A másik két bolondállat Brant művében a majom és a számár.

A jó tanácsosokról

5–6. sor: *Khusáj*: Dávid király hűséges tanácsadója. *Akitőfel*: Absolon felbujtója Dávid ellen. L. II. SÁMUEL 15–17. rész.

23. sor: *Mint te ítélisz*: I. MÁTÉ 7.2.

33. sor: *Az Úr ellen*: I. PÉLDABESZÉDEK 21.30.

A kapzsiságról

10. sor: *Érnek egy lábat vagy kezet*: a csonkítás gyakori büntetés volt, vétkes és testrészek pontosan kidolgozott hierarchiájával. (Pl. a jobb kéz többet ért, mint a bal, viszont a bal láb – minthogy azzal lehetett fellépni a kenyelbe – értékesebb volt a jobbnál.)

29. sor: *Crassus*: a hagyomány szerint a carthage-i csatában (Kr. e. 53) foglyul ejtett Crassus szájába olvasztott aranyat öntöttek a parthusok.

31. sor: *Kratész*: cinikus bölcselelő, Diogenész tanítványa.

Az új divatokról

Cím: az eredetiben „*Von nuwen funden*”, amit szó szerint „lelemény”-nek vagy „találmány”-nak lehetne fordítani; Brantot azonban a mo-

dern értelemben vett divatjelenségek háborítják fel. A délnémet városok polgársága olasz hatásra kezdett a XV. század vége felé változatosabban öltözködni.

1. sor: *gyalázat*: utalás az ótestamentumi történetekre, amelyekben a szakáll lenyírása és a ruha felhasítása a legsúlyosabb megszegyentések közé tartozott. L. például II. SÁMUEL 10. rész.

8. sor: *Szent Lénárd*: a rabok védőszentje. Szabadulásuk után neki ajánlották fel láncukat.

11. sor: *kosár*: hajgöndörítésre használatos, kénes-tojásos mézgával kibélelt, lapos vesszőkosár. Huzamosabb ideig kellett viselni.

33. sor: *aki túri*: a középkori rendtartások szigorúan megszabták a különböző társadalmi rétegek ruha- és hajviseletét. Brant itt a városi felsőbbiséget ostromozza, amely e szabályok értelmezésében elnézőnek mutatkozott.

A vén bolondokról

Foglalat: *seggemben döngnyűzőkés*: utalás egy obszcén farsangi szokásra.

3. sor: *százéves*: I. ÉZSALÁS 65.20.

18. sor: *Heinz*: a bolond Heinz alakját Brant a kései középfelnémet svankokból vette át.

31. sor: *Zsuzsanna*: az esetet DÁNIEL KÖNYVÉNEK 13. fejezete beszéli el, a reneszánsz és a manierista festészet kedvelt témája volt.

Mempo Giardinelli

BORGES ELVESZETT KÖNYVE

Székács Vera fordítása

Amit most el fogok mesélni, még soha nem mondtam el senkinek, és ma sem tudnám megmondani, hogy miért.

Azt hiszem, 1980 végén történt, egy repülőút során, amikor Mexikóból New Yorkba utaztam. Jorge Luis Borges is ugyanazon a gépen ült, ő persze az első osztályon. Egyszer csak fogtam magam és vakmerő módon megkértem a főstewardest, hadd ülhessek néhány percre Borges mellé. Ő a mexikói nők közmondásos kedvességével megadta az engedélyt, és még egy pohár borral is megkínált.

Borges lehunyt szemmel ült, ölében egy püspöklila műbőr mappa hevert. Olyan volt, mintha imádkozna, de mivel ő volt az, arra gondolhatott az ember, hogy éppen